

מנהג להרוג את הפרופסור

סודי במרומים (ובמעמקים) שאין לי כל כוונה ללמד וכות על מנחם פרי, פרופסור לתורת הספרות באוניברסיטת תל-אביב, עודך סימן קריאה ועוד ועוד. עוד פחות מכן הייתי רוצה להיות בנעליו, לא ברגע זה ולא בשום רגע אחר זכור לי מן הזיכרון הרחוק והקרוי, עיוה פזויה שכמותו פפץ שוב לתוך בריכה מבלי לוודא תחילה היטביהיטב שאכן היא מלאה מים. מה פלא שכל עצמותי המרחפות אומרות שירה. שכן בלהיטותו של מי שהוא **עורך** ואיש המעשה הספרותי בכל ר"ח איבריו להצליח דווקא במיפול מוליככללי (בסוגריים אעיר ששום אישעסקים סתם אינו מתלהב כך מיוזמה כלי חץ חדשה ועושה לה — כך — נפשות חוזק, כולן מאישספרות המבקש להוכיח שידור לו גם בתחום העסקים). ובכן בלהיטותו להצליח במיפול על המולי החדש שהוא מיוזמו, עמר וגילה מה שלא צריך היה לגלות, כלומר, שאשר ברש — אחד העורכים התרבותיים, מסביר הפנים והרחי קים מכל אבק קנוניה וקטנוניות שהיו לנו בספרותנו — הוא הוא שערך, ולא רק ערך, אלא גם קיבל ממש, ר"ל, את כתביהדי של הרומאן חיי ויטואים בן דוד פוגל בעת שהכשירו לדפוס בהוצאת "מיצפה" שלו, שעה שהוא, מנחם פרי, במהדורות החדשה של אותו רומאן (הספר ריה) מחזיר עטרה ליושנה בפרסמו את הספר כפי שמחברו, כלומר, פוגל עצמו, אילו חי כיום (הוא ניספה בשואה בנסיבות לא לגמרי ברורות, כנראה בשנת 1944) היה רוצה שיידפס.

לאחר ששיכנע את עצמו כי הוא צודק — מלאכה קלה לבעליה ברוב המקרים, זה דרכו של עולם — עמד מנחם פרי ופירסם במעריב רשימה בוטה בשם "פוגל באמבטיה" שעיקרה חרותיקולומבוס על גילוי פוגל שלו ומיעוטה דברים ברוקים עד תום. לאחר שהתברר, למעלה מכל ספק, ככל הנראה, שאם יש כאן "קילקולים", הרי יור של פוגל עצמו היתה במעל, שהרי את הנוסח המודפס ב"מיצפה" הכשירו לדפוס **אשר ברש** ופוגל בצעה **אחת**, וכן מאחר שנתגלה כי אין יסור להנכי כי ברש — אחד מאלה המעטים שעשו למען פוגל יותר משפוגל עצמו עשה למען עצמו — גנו את עיובותו של המשורר בבידועם של חדר האמבטיה שלו **במשך 15 שנה** (הובר שכרש קיבל את מרבית העיובות לידיו רק ב"1949 והוא, אשר ברש, נפטר בידוע ב"1952). כך שכל טענה בדבר "שערוריה באמבטיה" צריכה להיות מופנית רק כלפי **ויטואים** של **הסופר** — חזר בו מנחם פרי משתי טענותיו אלה. זאת, בריבוי תשובותו שפירסם בחוברת פרואה 88 (אוקטובר 1986) למאמרו של משה כהנא שחש באותה חוברת להתגנז של הסופר המתוקן, ביוזמתו — כך מספר הכהן בפתח דבריו — של הגב' איילה ברשיהכהן, בת הסופר. אולי אפשר היה להתנגד על המינגים וההא שמות החמורות שבעיקבותיהן בלשון מלאת חרטה יותר משעשה את פרי, אבל אנתנו הרי לא בעניני לשון עסקינו. מודה ועונו ירוחם. כך נאמר במקורותינו וכך מקובל עלינו.

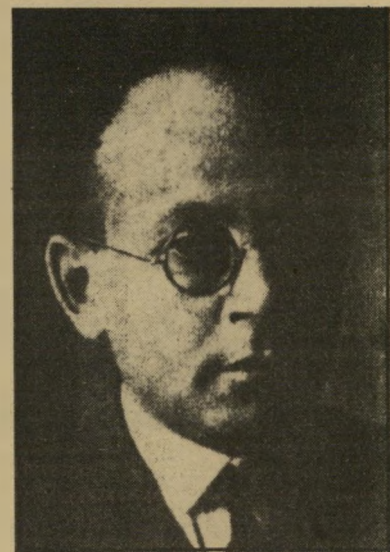
וכך נותר איפוא מצבה:הדברים בעיני, כלומר, מצב של תיקו שיישאר ככל הנראה על כנו עד שיבוא התישבי בדמותו של איזה מהדרי ומ"ל חדשים. מכאן, צרור כיתביידי של סופר חשוב בישראל **שאכן נגנזו בעדועם זה או אחר במשך יותר מ-30 שנה** (ב"שמצאם שם פרוי" אהרון קומס בשנת 1982), ומכאן טענות בדבר אשמת ברש שהופרכו. ומן הצד השלישי — והרי לכל מחלוקת סיפורית ממין זה יש צד שלישי, כידוע — מהדורה "מתוקנת" של רומאן, שב חלקה לפחות תוקנה על דעתו של מנחם פרי בניגוד לדעתם של ה"ר דוד פוגל ואשר ברש, ו"ל, ואשר יש בה משום "החזרת עטרה ליושנה" רק במובן זה, שהיא מחזירה לחיים נוסח קודם של רומאן שהסופר שחיברו, הוא עצמו, ביקש לחזור בו ממנו (מן הנוסח, לא מן הרומאן).

גוס'נירה

תאמרו: והרי גם זה אסור לעשות. אענה לכם: הרי כבר אמרתי לכם שאינני רוצה לצעוד ב"מינעליו של מנחם פרי כדרך שאינני משתוקק לנעליו של שום אחר. אבל להגנתו של ידידי אומר לפי שעה רק זאת, שאילו ניקרו לפני מיקצת מן התיקונים שהכניס ברש את פוגל, שניהם ביחד וכל אחד לחוד, בנוסח א' של הספר, תיקונים כגון החלפת "חצה את הרחוב" ב"פילג

את המירצפת" (!), החלפת התיבה "כאמת" ל"ב-אמנה", החלפת "גומי לעיסה" ל"גום גירה" ונעל" בית ל"קרק" — והבאתי כאן רק חלק מן התיקונים שמנה פרי בדיברי הצטרפותו, באמת, לא, **באמנה**, שגם אני, שאני מוקיר את זכותם של סופרים אחרים לתקן את יצירתם לפחות באותה מידה שאני מוקיר את זכותי שלי לכך — הייתי מוצא עצמי במצוקה קשה. קרוב לוודאי שבכל הדוגמאות הנזכרות — ואינני יודע אם הן מלמדות על הכלל או יוצאות ממנו, שהרי לא ראיתי את כתביהדי ועדיין לא השוויתי את שני הנוסחים — הייתי גם אני מרשה לעצמי, בסופו של דבר, לחזור לגרסה המוקדמת, תוך ציון מנומק ומפורש של החלטתי בהקדמה לספר, ואפשר שלאחר שהייתי מוזמן מיספר מומחים נוספים שסייעו בידי בעצה.

שהרי הרבר החשוב מכל הוא, בהקשר זה, **שיימצאו קוראים לספריו של פוגל**, ולא שבשל "גום גירה" ורכבת מאחרת שהיא "מלקר ש"ה" (מלשון מלקוש: באמת תיקון תמורה) נחלק חס וחלילה קוראים תמימים מן הספר. וזאת גם בדיעוה, **שפוגל עצמו — אם גם בגירסה קודמת — כך כתב! לאמור, הייתי מחזיר לנוסח ראשון במקום שהרצתי, ורק במקום שבו הכרחי, מסביר את הדברים לקורא** (כפי שאכן עשה זאת פרי בהערותיו היפות והאחריות בסוף מהדורתו), ומקווה לישועה מן השמיים, כלומר, למהדורה אקדמית שבה תוצג גרסה לעומת גרסה, נוסח מול נוסח ויוכלו הקוראים לשפוט בעצמם על פי הכנתם וטוביטעמם שלהם. אבל מנחם פרי אינו זקוק לעצותי, וגם לא במהדורה הקדומה המדוברת, גם הוא יודע, מובטחני, מה צריך ומה אפשר לעשות ומה א"י אפשר לעשות גם אם צריך; ולולא נסתבר, שלא

דוד פוגל: דחוי או לא-דחוי?

בטובתו, בפרשת הבודיעם שבאמבטיה של ברש — ייתכנגדייכן שלאחר השוואה מלאה של נוסח א' לנוסח ב' של הרומאן שבו המדובר היינו כולנו — ובני משפחתו וכל מוקיריו של אשר ברש בכלל זה — מברכים על הנעשה, שהרי החזיר את חיי ויטואים (ספר אהוב על כולנו, אני מקווה) לכותרות העיתונים ולמרפי הסיפירות. ומה שתיקן — בחינת "הוראת שעה" תיקן, ואין המדובר ב"כנייה לדורות", חלילה, ואפשר שרבים מן הקוראים — ובנייהם גם אלה הקוראים היום תיגר על מלאכתו — היו מסכימים עימו שיפה תיקן מה שתיקן, כלומר, שהחזיר מה שהחזיר, בפנתו אל פוגל המוקדם ולא אל המאוחר. אלא שלא כך נתגלגלו הדברים ולא כך רצה המזל.

ולא הייתי נדרש כלל למחלוקת זו. נכון אמנם שגם לי היתה בשעתו איזו נגיעה קלה לפוגל ואולי גם ליעקב שטיינברג (עליו בהמשך) ולכמה אחרים. אבל זה שנים שאני עוסק בפוגל עיסוק פעיל (לאמור, בהוראה או במחקר), להבדיל מעיון שרירי מת לעת, בהפסקות ארוכות, בהפסקות הולכות ומתארכות עם השנים, אם להודות על האמת.

לפיכך, כאמור, לא הייתי מכניס את ראשי בין עוקרי הרים ועוקרי שיניים, מושכי בעט מדופלמים ולא מדופלמים, לולא אותם דברים מרר שעים של שיימצאהידי למיכתו של הפרופסור שנודמו לידי בעיקבות הוויכוח הטלביזיוני ש נתקיים לאחרונה בין מנחם פרי לבין בתו של אשר ברש, הגב' איילה ברשיהכהן. את תוכנית סוף ציטוט שבה התחולל, ויש אומרים השתולל,

אותו ויכוח לא ראיתי, עלי להודות, שהרי ערכו של היום הראשון בשבוע הוא כמעט תמיד הערב שבו אני מגיה את העמודים האלה שלפניכם. הרשו לי אפוא להתייחס בדברי רק לדברים שנכתבו עליה וסביבה בעיתונות.

עורכים סתם

הנה למשל דבריה מאיריהענינים של המומחית הנודעת בשערים לסיפורת עברית בכלל ולכיתבי פוגל בפרט, הגב' דרה בושס, אשר ככלל אפסר היה להבחין בעליל כיצד חמתו עולה פרי... (הארץ, 10.4.87). כי "ממראה פניו של פרי... אפשר היה להבחין בעליל כיצד חמתו עולה בו, כאשר מנכי בעירו נהפך לסתם עורך, שגם הרעות על עריכתו חלוקות". אם ניתן עדיין לקבל כי ממראה פניו של אדם ניתן להבחין בו שחמתו עולה בו, הינה הרגנוגסגסדרוג ולא אדע כיצד ניתן להבחין ממראה פניו "בעליל" כי אותו ברנש הופך — ממש לגנר עניך הגדהמות — מנכי בעירו לסתם עורך". אכן, עיניים מבחינות מיוחדות"מנין יש לגב' דרה הופר, סליחה, שוב טעיתי, דרה בושס שלנו, אם היא — אמונה משחר נעוריה על נביאים ובני נביאים — מסוגלת להבחין בקלות כזאת בינם לבין "עורכים סתם" (מעניין לאיוו קטיגוריה תכנים את מר שוקן עורכה שלה). עוד הבחינה הגב' בושס בעיניה המבחינות, כי הגב' איילה ברשיהכהן "ממוטטת את המתוס" על דבר היותו של דוד פוגל "הסופר הדחי והמושקף של הספרות העברית", ממש כך "שעשה זאת לפניו, במחיר קולמוס אחד, מר משה הכהן, שאף הוא — ממוטט מיתוסים שכמותו — יודע ללמדנו כי "לא נכון שפוגל היה משורר דחוי" (ראה פרואה). וראייה ניצחת לדבריה היא, הגב' בושס, מוצאת בדברים שכתב "יח ברנר" — "האורקל הספרותי ביקורתי של אותם ימים" (שנות העשרים) — שביחשו של פוגל ואשר אותם ציטטה הגב' ברש הכהן כי להעמיד את הפרופסור הנכבד במקומו. שהרי מכבר "ראוי היה סוף סוף שיעמידו אותו סוף (פרי) על מקומו". דיברי דרה בושס.

סוף ציטוט.

עוד אחד שרוחו קצרה כנראה והזמכבר בהמ' תנה למישהו שיעמיד "סוף סוף" את הפרופסור על מקומו הוא עמיתה של הגב' בושס, חיים נגיד, צפור הלילה של מעריב. מוזר: גם לו היתה בעיה של עיניים בהקשר עם תוכניתו של ירון לונדון, ובלשונו: "שמורות עיני שהלכו וכברו למראה אות התוכנית, נפקחו משניתנה רשות הדיבור לגברת איילה ברשיהכהן". במקום שבו ראתה הגב' בושס השמרנית יותר רק "התמוטטות מיד תוס", ראה הא' נגיד, בעיניו המבחינות ובמונחים פיג'יליסטיים האופייניים כנראה לרצונות אש תולוגיות (יש לו פואטיקה של האשפה), "מת" הגב' מאבר אורינטציה" וכן פה באמת נראה — משכיב את המיקצוענים", כלומר, נוקדאאט ממש, או, בדימוי אלים אחר משלו, חובבנית שעלתה על הבמה ו"הרסה את כל בניין הקלפים" שטרח הפרופסור המקצועי להעמיד. אם הגב' בושס ראתה לגנר עיניה פרופסור שחמתו עולה בו והוא הופך מנכי לסתם עורך, הינה בעל "ציפורי לילה" שלנו הבחין במנחה ירון לונדון אשר "מאבר אורינטציה" ובהפרופסור פרי (אשר) מתכוון במקום מושבו.

בסופה של התוכנית ואחרי שהפרופסור השנא "נלחץ אל הקיר" כהוגן עליידי שורת המתנדרים, כבר היה נהיר למבקר האירגוף שלנו "מהם היום פני הביקורת והתיקשות, ומהו דיוקן חלק מן הקהל שהן אמורות ליתן לפניו דין וחשבון, ולמי מן השניים משקל סגולי נכבד יותר". כן, גם אני סבור כך, בסוף באמת נראה — ודאי גם את "פני הביקורת והתיקשות שלנו" ממעריב ועד הארץ. אבל לפני הסוף ולפני שנראה מי חמתו עולה בו ומי סתם מתכוון במקומו, מי נלחץ אל הקיר ומי (ועוד מיקצוענו) מושקב על קרשי הוויה, מה מאבר כל אוריני טאציה ומי נביא בעירו או סתם עורך מן היישוב, — לפני כל אלה עוד נערוך כלנר ביקור אחד קצר אל העובדות.

איד אומר ב"ל", "ציפורי הלילה" שלנו, בלי יידע ספרותי-מינימלי, אין מימד היסטורי לשום דבר.

ממש הוציא מלים מפי, שהרי הוא צודק, כמובן, ועוד איד הוא צודק, הוא עצמו עוד אינו יודע עד כמה הוא צודק.

ומיקצת מן "היידע הסיפורי המינימלי" הזה אנסה להקנות לשני סרסורי התרבות שלנו השמחים כל כך למפתו של הנביא בעירו. וגם — להבדיל, באמת — לגב' איילה ברשיהכהן, שיש לי הערכה מלאה לנימוקים שאילצוה להיכנס, אולי למורת רוחה, ל"רשיח עם ענקי התיקשות" פרי והעיתונאי יגאל סרנה, כפי שהם

מתוארים ברשימות שלנו, ומצאה עצמה בעיצומה של מחלוקת סיפורית כשהיא מצוידת במיטב העובדות שילדה את 13 אשר "הכירה את דוד פוגל בשנה שבה התגורר בארץ-ישראל" (הרה בושס) מסוגלת להעלות מניבכי זיכרונה, בתוספת עובדות אחרות שהובאו לידיעתה כמשך השנים, שהרי היא כנראה באמת "אחת מאותם מעטים שנותרו מתקופה, שכל אדם משכיל היה בעל יידע בתרבות העברית".

אתה אמרת זאת, חיים נגיד.

שהרי ייתכנגדייכן שאת הכל ניתן למצוא במיזבולה, אולי אפילו "פגישת שירה עם תהליכי ריקבון וכלייה, כלומר: עם עצמיותנו..." (נגיד בספרו הנאה שירה מקומית). אבל "יידע סיפי" רותי מינימלי", "מימד היסטורי" ו"ישר אינ" טלקטואלי" עוד אין מוצאים/רוכשים במיזבולה, לא, זה עוד לא.

תגובה

צפיר גוטליב

משותף ומפריד

בסיפורת הישראלית

להתקפה המוחצת של דן מירון על "הואנר היסתיכוני היותי בסיפורת הישראלית" (דף חדש, 8.4) ניתן היה לצרף כותרת משנה: "סיפורת ספרדית, האם היא בגדר האפשר", או, מה כבר אנו יכולים לצפות מפרענק, אפילו פרענק איטלקי, מוסה ומתורבת, לכאורה, כפרימו לוי, שלא לדבר על האלה המקומיים שלנו". אין פיי רוש הדבר שביקורתו של מירון אינה מעמיקה או מקורית. אולי קל יותר להשליך על הוולט (יהודי, כושי, ערבי, אשה), כיצד אמר לאקאן: "האחר הוא התת-מודע" (כלומר, מכשיר רבי-ערך להכרה עצמית. ראה הרישום המצורף של פיקאסו).

במלים אחרות: מירון עושה שימוש, שלא בדיעוה, באיזה ספריו או ספרדיות מיטאפיסית המשמשים אותו כמחזיראור. הוא נתקע בשלב של הרפלקטור ולכן לא הגיע לכדי רפלקסיה. הפוזה הרפלקטיבית כמובן נעדרת והעיון נחתם בהידור: "בכל שוליותם מלמדים שמוש וגורמאנורגון משהו על כלל הסיפורת הישראלי כיום ומציעים לנו מעין כנראה שלה". אך קודם לכן טרח המבקר למתוך קור נרחץ בין סופ רים ספרדיים מכל ארצות המזרח התיכון — אר תם הוא מכנס יחד למעין בוסתן ספרדי, מעברות ממבו, או סתם גיטו — ויוצרים "מהישוב". האם זו התקפה מוטרית על פסטיבל מולכו?

שוב הארותיו של דן מירון חשובות ומעניינות מכדי שנשליך אותו יחד עם התינוק תכול-העיניים. הרי בשיליה מרובים, כידוע, הויטאמינים! אם נשמטו לא התחייבות ל"איוו תכונה בשנים! עמוקה של היהדות הספרדית", דהיינו, נתעלם מדעותיו הקוריות של דן מירון, יתאפשר לדון ביהר כובדראש בטענותיו הקונקרטיות. הדגש על המשפחת-פאמיליאר, הפראקטי, בעצם הבנאלי (הייראה והפליאה עדיין נמקות במעצז" בית אצל איובולותינו, בנות ערובה וקנות בשבישים שאיש אינו מבקש עדיין לשחררן. או שזא נשכחו לגמרי לפני מאות שנים). מאפייני סיפורתנו בכללותה, לא רק את זו הספרדית. הרי גם את ברדיצ'בסקי, עגנון ואלתרמן צריך לראות כפרופורציה הנכונה, לקראת סוף המאה העשרים. הגיעה העת: ברדיצ'בסקי לא היה קריקטור כשם שעגנון לא היה קפקא. גם המיטאפיסיקה של להיות גיונים ממנו. מיטאפיסיקה?? ברנר ידע שאין לנו דבר כזה וזו ראייה נוספת לחשיבותו עגנון יצר מיטאפיסיקה נגטיבית, הרסנית. עידו ועינם שלו אינו אלא התקפה גרעינית טוטאלית, אמנם, מן המארכ, על הרוח החילונית ויומרותיה, מעין התאבדות ליטרארית נוסח משושן, חוקרי ספרותי ותרבותי עשוי היטב, בו העט והדיו ממלאים את התפקיד שחבר הסמוראים והדם מילאו אצל מישימה.

הריאליזם החברתי אף הוא מאפיין את הסיפי רות הישראלית כולה, למרות הבדלי ניואנסים. שום חברה אינה סובלת התפרטות, אינדי-בידואציה (בעברית אפילו למילה "התחדות" יש משמעות חברתית). אבל אצלנו אין לה בכלל קיום. גם לא קיום ערטיילאי או ריאליסטי, על הגרה שמנגר. החברה היא הריאליה, המציאות האמיתית והיחידה. משום כך לא מתלווה לעלילה החיצונית ברומאן זה או אחר, של ס"ט או בן בוצאץ', עלילה פנימית בנפש הפרוט